

The way of Prophet's communicating with the rulers of his period

Hossein Nouri¹ | Faraj Behzad Vakil-Abad² | Alireza Abdul Rahimi³

1. Ph.D. Candidate, Department of Quranic and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Ardabil Branch, Ardabil, Iran. E-mail: hnori1309@gmail.com
2. Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Ardabil Branch, Ardabil, Iran. (Corresponding author), E-mail: bezad.f.phd@gmail.com
3. Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Ardabil Branch, Ardabil, Iran. E-mail: abdorrahimy.ar@gmail.com

Article Info

Article type:

Research Article

Article history:

Received: June 20, 2024

Received in revised form: June 30, 2024

Accepted: July 20, 2024

Published online: August 19, 2024

Keywords:

Interpersonal Communication,
Prophet,
Rulers,
Interaction.

ABSTRACT

Objective: This article tries to show how and in what manner Prophet Muhammad was able to interact with the rulers of the period in his time and environment and advance his mission and present monotheism to the world and achieve success. In fact, the main goal of this article is to investigate interpersonal communication methods and in general their behavioral and interactive dimensions with the rulers of their time, which can be considered in the field of communication, especially religious communication.

Methodology: The present study is descriptive-analytical and has been analyzed by referring to library and scientific sources and referring to the verses of the Quran and existing interpretations.

Findings: Throughout history, the divine prophets have seriously fought against all kinds of idolatry, and this struggle has been shared by all the prophets. The second thing that the divine prophets have fought against the specific deviations of their people and population. For example, the people of the period of Prophet Noah (peace be upon him) were worldly, dependent on the world, and arrogant.

Conclusion: The Prophet wants to establish justice in the world. The Prophet wants to create justice so that he can solve the problems that humans want to solve, and propose those problems, and since the revelation came to the Prophets, one of their problems has been the meaning of opposing those who were oppressors. They were cruel, tyrannical, bloodthirsty, and each of them opposed them in a different way, and it should not be thought that any prophet sat in his house and only prayed or gave orders. No, it's not like that, they said the commandments in order to implement them, Ibrahim said the issues, and then he removed the idols, which at that period was like someone daring to the Almighty God in our religion.

Cite this article: Nouri H, Behzad Vakil-Abad F, Abdul Rahimi A. (2024). The way of Prophet's communicating with the rulers of his period. *News Science*, 13(2), 125-150. DOI: <http://doi.org/10.22034/Irsi.2024.464389.1198>

© The Author(s).

DOI: <http://doi.org/10.22034/Irsi.2024.464389.1198>

EXTENDED ABSTRACT

The way of Prophet's communicating with the rulers of his period

Hossein Nouri¹ | Faraj Behzad Vakil-Abad² | Alireza Abdul Rahimi³

1. Ph.D. Candidate, Department of Quranic and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Ardabil Branch, Ardabil, Iran. E-mail: hnori1309@gmail.com
2. Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Ardabil Branch, Ardabil, Iran. (Corresponding author), E-mail: bezad.f.phd@gmail.com
3. Assistant Professor, Department of Quranic and Hadith Sciences, Islamic Azad University, Ardabil Branch, Ardabil, Iran. E-mail: abdorrahimy.ar@gmail.com

Introduction

The prophet who was the last prophet, and who brought the most complete religion, and all the previous prophets were waiting for him to come and complete the monotheism and saving religion of God and free all humanity from the mires of pollution, sin and deviation. During the advent of Islam and the sending of the Holy Prophet (peace and blessings of Allah be upon him), the world was plunged into the darkness of ignorance, polytheism and idolatry. How was he able to advance the work and present pure and pure monotheism to the world and achieve success? How was his behavior and interaction that he was able to captivate the hearts and be introduced as an example of good deeds according to the Qur'an? What is certain is that the prophets were sent to fulfill the divine decrees and for this purpose they needed the tools of power and sovereignty, so they established the government on that basis. Hazrat Imam Khomeini (RA) has stated the purpose and destination of the Prophets as follows: "The movements that took place through the Prophets and Saints, peace be upon them, can be studied. Dealing with the life of the prophets in facing the rulers of their era, it is necessary to pay attention to the fact that the divine prophets have seriously fought with two things; One of them was common to all divine prophets, and the other was not. "Shirk and idolatry" is a subject that all divine prophets have fought with, because the past nations were often caught in the dangerous valley of idolatry. Since it was difficult for them to worship the invisible God, they went to idols as the manifestation of God, or the arrogance they had about divine prophets eventually led them to idolatry. who belong to the School of the Prophets, must study those movements and understand what the movement was. What was the purpose of the prophets, what was the purpose of the imams, peace be upon them. Was it only to cut off the hands of the oppressors? They did it and drove them to victory, is the goal of the prophets just not to be cruel? Or is the goal higher than this? We are following those elders of religion and world, let our destination be the same.

Method

The research method is descriptive-analytical and by referring to library and scientific sources, searching for articles and citing the verses of the Holy Quran and existing interpretations, it has been retrieved from various databases such as Noormagz, Magiran and Civilica, Islamic software and articles in the Islamic field who have been effective in advancing the research have been used.

Findings

Throughout history, the divine prophets have seriously fought against all kinds of idolatry, and this struggle has been shared by all the prophets. The second thing that the divine prophets have fought against has been the specific deviations of their people and population. For example, the people of the period of Prophet Noah (peace be upon him) were worldly, dependent on the world, and arrogant. Prophet Noah (peace be upon him) had the duty to fight against their worldliness in addition to idolatry and free them from worldly attachment and arrogance. The pharaoh and the pharaohs were a group of colonizers who enslaved the Israelites. To achieve their goal, they killed the sons and kept the daughters of Bani Israel alive to serve them as slaves. Hazrat Musa (peace be upon him) seriously fought against this very ugly work. The deviance of some of the ignorant tribes was a life of luxury and luxury, and their prophet stood against this deviance. This research has investigated the interaction of the Prophet of Islam with the rulers of his era in a library manner. After the establishment of the Islamic government of the Prophet, his method of interaction was first coexistence with all citizens, both the ruler and the people. He dealt with them in the framework of Islamic justice and tolerance and tolerated the evils, obstacles and enmities of the opponents to the highest extent.

Conclusion

The Prophet wants to establish justice in the world. The Prophet wants to create justice so that he can solve the problems that humans want to solve, and propose those problems, and since the revelation came to the Prophets, one of their problems has been the meaning of opposing those who were oppressors. They were cruel, tyrannical, bloodthirsty, and each of them opposed them in a different way, and it should not be thought that any prophet sat in his house and only prayed or gave orders. No, it's not like that, they said the commandments in order to implement them, Ibrahim said the issues, and then he removed the idols, which at that period was like someone daring to the Almighty God in our religion. He used to deal with oppression, he confronted oppression...even Jesus, may God bless him and grant him peace, who these people are subordinate to him, think that Jesus only said something spiritual. He was the same way; from the beginning he was built to fight. A person like Jesus does not sit at home. What should the problem be? If he wanted to talk about the problem and it was a problem, why would they hang him? Why did they bother him? The Prophet's dealings with these opponents, who were not satisfied with anything less than overthrowing the government and killing Muslims, never deviated from the principles of guidance,

fairness, mercy and justice, and in some cases, he stood firmly against the enemies of Islam. The most important causes of interaction are: 1. the establishment of a monotheistic system in the world 2. The establishment of installments and justice 3. The transmission of religion and the transmission of divine revelations 4. The denial of domination and the defense of the oppressed 5. The establishment of security and peace.

شیوه ارتباطی پیامبر با حاکمان زمان خود

حسین نوری^۱، فرج بهزاد وکیل آباد^۲، علیرضا عبدالرحیمی^۳

۱. دانشجوی دکتری گروه علوم قرآن و حدیث، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اردبیل، ایران. رایانامه: hnoori1309@gmail.com

۲. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه آزاد اسلامی اردبیل، اردبیل، ایران (نویسنده مسئول) رایانامه: bezad.f.phd@gmail.com

۳. استادیار گروه علوم قرآن و حدیث دانشگاه آزاد اسلامی اردبیل، اردبیل، ایران. رایانامه: abdorrahimy.ar@gmail.com

اطلاعات مقاله

چکیده

نوع مقاله: مقاله پژوهشی

هدف: این مقاله کوشیده تا تا با بررسی های خود نشان دهد که پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) در زمان و محیط خود چگونه و به چه شیوه ای توانست با حاکمان وقت به تعامل بپردازد و رسالت خویش را پیش ببرد و توحید ناب و خالص را به جهان عرضه کند و موفقیت هایی را بدست آورد. در واقع هدف اصلی مقاله حاضر بررسی شیوه های ارتباطات میان فردی و به طور کلی ابعاد رفتاری و تعاملی ایشان با حاکمان زمان خود است که می تواند امروز در حوزه ارتباطات، روابط عمومی، سیاستگذاری و مدیریت ارتباطات به خصوص ارتباطات دینی مورد توجه و تامل قرار گیرد.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۳/۳۱

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۳/۴/۱۰

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۴/۳۰

تاریخ انتشار: ۱۴۰۳/۵/۲۹

یافته ها: پس از تشکیل حکومت اسلامی پیامبر، شیوه ایشان در تعامل ابتدا همزیستی با همه شهروندان اعم از حاکم و مردم بود. در چارچوب عدالت و مدارای اسلامی با آن‌ها برخورد می کرد و تا حد اعلا، بدیها، کارشکنی ها و دشمنیهای مخالفان را تحمل می نمود.

نتیجه گیری: برخورد پیامبر با این مخالفان که به کمتر از ساقط کردن حکومت و کشتار مسلمانان راضی نبودند هرگز از اصل هدایت‌گری، انصاف، رحمت و عدالت عدول نکرد، در برخی موارد در مقابل دشمنان اسلام با قاطعیت ایستاد. مهمترین علل تعامل عبارت است از: ۱. تشکیل نظام توحیدی در جهان ۲. اقامه قسط و عدالت ۳. ابلاغ دین و رساندن آیات الهی ۴. نفی سلطه و دفاع از مظلوم ۵. ایجاد امنیت و صلح.

کلیدواژه‌ها:

ارتباطات میان فردی،

پیامبر،

حاکمان،

شیوه های ارتباطی،

استناد: نوری؛ حسین، بهزاد وکیل آباد؛ فرج، عبدالرحیمی؛ علیرضا (۱۴۰۳). شیوه ارتباطی پیامبر با حاکمان زمان خود. علوم خبری، ۱۳ (۲)، ۱۵۰-۱۲۵.

DOI: <http://doi.org/10.22034/Irsi.2024.464389.1198>

© نویسندگان.

مقدمه

پیامبر اسلام (صلی الله علیه و آله و سلم) پس از هجرت به مدینه و تاسیس دولت اسلامی، به تنظیم روابط خود با سرزمین‌های مجاور پرداخت. مجموعه تعاملات و برخوردهای پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) به عنوان حاکم اسلامی، با سایر حکومت‌ها و ساکنان قلمروهای دیگر است که بی‌تردید اصول و ضوابطی بر این روابط حاکم بود. به نظر می‌رسد چند اصل بر روابط خارجی پیامبر (صلی الله علیه و آله و سلم) حاکم بوده است: ۱- دعوت، ۲- ارسال هیات‌های تبلیغی به دیگر مناطق، ۳- پذیرش هیات‌های سیاسی، ۴- انعقاد پیمان‌های سیاسی، ۵- جهاد با دشمنان. در ارتباط بین افراد جامعه با حکومت، گروه‌های موافق و مخالفی وجود دارند که با برخوردهای متفاوت حکومت روبه‌رو می‌شوند. صرف نظر از انگیزه مخالفت‌ها و چرایی آن‌ها، نحوه برخورد حکومت با گروه‌های مخالف در جوامع قابل بررسی است و از برخوردهای ساده و همراه با ملایمت تا برخورد خشن، ضرب و جرح و به دار کشیدن مخالفان را در طول تاریخ شاهد بوده‌ایم. پس از تشکیل حکومت اسلامی مبنای پیامبر، در ابتدا همزیستی با همه شهروندان بود. در چارچوب عدالت و مدارای اسلامی با آنها برخورد می‌کرد و تا حد اعلا، بدیها، کارشکنی‌ها و دشمنی‌های مخالفان را تحمل می‌نمود. برخورد پیامبر با این مخالفان که به کمتر از ساقط کردن حکومت و کشتار مسلمانان راضی نبودند هرگز از اصل هدایت‌گری، انصاف، رحمت و عدالت عدول نکرد، در برخی موارد در مقابل دشمنان اسلام با قاطعیت ایستاد. پس از نقض پیمان از سوی مشرکان و فتح با عزت مکه به دست مسلمانان، همه آنها به جز تعداد محدودی مورد عفو و بخشش پیامبر قرار گرفتند. ایشان پس از ورود به مکه فرمود: امروز آنچه را که برادرم یوسف گفت من هم می‌گویم: «لا تثریب علیکم الیوم، یغفر الله لکم و هو ارحم الراحمین. اذهبوا فانتم الطلقاء» (احمد بن حنبل، ۱۴۱۴ق: ۵۸۳) «امروز بر شما ملامتی نیست، خدا گناهان شما را می‌آمرزد و او ارحم الراحمین است» اما پیامبر (ص) دستور قتل چند نفر را صادر کرد و فرمود که آنها را هر کجا یافتند اگر چه به پرده کعبه خود را آویخته باشند ایشان را بقتل برسانند. (ابن هشام، بی تا: ۴۳ - ۴۲؛ ابن سعد، ۱۹۵۷م: ۱۵۰ - ۱۳۵)

اما ارتباط نامه‌های رسول خدا (ص) مربوط به نصب استانداران، فرمانداران و شرح وظایف آنان در برابر مردم و حکومت است که شامل بخشنامه‌ها و احکام حکومتی گوناگون می‌شود و به نوبه خود، مجموعه نفیس و گران‌سنگی را تشکیل می‌دهند. در این نامه‌ها، پیامبر ضمن نصب افراد سرشناس و کارآمد به منصب‌های حکومتی در رده‌های مختلف، دستورالعمل‌ها و توصیه‌هایی را برای اداره امور کشوری، چگونگی برخورد با مردم می‌باشد. پژوهشگر در صدد شیوه‌های ارتباطی پیامبر (ص) با حاکمان زمان خود است تا نکات مهم و ارتباط و تعامل با حاکمان را در پژوهش حاضر بررسی کند. روش پژوهش توصیفی-تحلیلی بوده و با مراجعه به منابع کتابخانه‌ای و علمی و با استناد از آیات قرآن کریم و تفاسیر موجود فیش‌برداری شده است. از پایگاه داده‌های مختلف همچون نورمگز، مگیران و سیویلیکا، و نرم‌افزارهای اسلامی و مقالات در حوزه اسلامی و انسانی که در پیشبرد پژوهش موثر بوده‌اند، استفاده شده است.

پیشینه تحقیق

طاهری پور و همکاران (۱۴۰۰) در پژوهشی به بررسی شیوه‌های ارتباطی پیامبر (ص) در جنگ‌ها پرداختند. نتایج نشان داد که این شش مقوله شامل شیوه‌های ارتباطی پیامبر (ص)، ویژگی‌های پیامبر (ص) به عنوان منبع پیام، نحوه ارائه پیام، رعایت اصل مخاطب‌شناسی، چگونگی احترام به ارزش‌های انسانی و تکنیک‌های ارتباطی پیامبر (ص) در جنگ‌ها می‌باشند. عباسی و رستمی (۱۳۹۴) در پژوهشی به بررسی شرایط حاکمان از دیدگاه قرآن مجید پرداختند. نتایج نشان داد که شناسایی و دستیابی به شرایط حاکمان در بینش و نگرش قرآنی، تحلیل درست از وضعیت حکومت مطلوب قرآنی ارائه دهیم، باشد تا با اجرایی کردن آن، به جامعه و امت نمونه‌ای دست‌یابیم که قابلیت گسترش در جهان را داشته باشد و بتوان براساس آن حکومت جهانی اسلام را برپا داشت.

مصطفایی و همکاران (۱۳۹۳) در پژوهشی به بررسی حقوق مخالفان در زمان حکومت پیامبر اسلام (ص) پرداختند. نتایج نشان داد که روه‌های مخالفی که به مخالفت با دولت نوپای مدینه اقدام کردند، سران مشرک قریش، یهودیان، منافقان و افراد ناآگاه بودند. مخالفان در حکومت پیامبر دارای حقوقی مانند: امنیت، آزادی بیان، حق آزادی عقیده، توبه و بازگشت، مصالحه، برخورداری از عدالت و قضاوت عادلانه، هدایت، کرامت انسانی و حق تحزب می‌باشند. البته برای تحقق این حقوق شرایط و حدودی وجود

دارد که عمده ترین آنها: عدم توطئه، عدم برهم زدن وحدت سیاسی، عدم ترغیب مسلمانان برای شرکت نکردن در جهاد و مقابله با دشمن می باشد.

ادبیات موضوع

به اعتقاد بسیاری از صاحب نظران و اندیشمندان جامعه‌شناس، انسان موجودی "مدنی بالطبع" است. (فلاسفه‌ای چون افلاطون، ارسطو، ابن خلدون، حکیم سبزواری، علامه طباطبایی و...) این گرایش فطری در انسان اقتضا می‌کند که اولاً در جامعه نظم، مقررات، قوانین و درنهایت حکومتی شکل گیرد تا در پرتو آن آحاد جامعه بتوانند به حق و حقوق خود نایل گردیده و کسی نتواند به راحتی به حقوق آنان تجاوز و ظلم و ستم نماید. ثانیاً اداره این جامعه توسط کسانی انجام گیرد که صلاحیت و توانمندی لازم را جهت اداره آن داشته و به بهترین و حکیمانه‌ترین وجهی بتوانند اهداف و آرمان‌های موردنظر خود و مردم را محقق سازند. بدین طریق می‌توان گفت که، حکومت به فرآیند اعمال سیاست‌ها و تصمیمات از سوی مقامات رسمی در دستگاه سیاسی گفته می‌شود. گاه مراد از آن، مجموعه مقامات رسمی مسئول است که تصمیمات سیاسی آن می‌بایست اجرایی شود و نمی‌توان از آن سرپیچی و یا تمرد نمود. (شایان فر، ۱۳۷۷: ۲۳۲) اما در اسلام، به حاکم از آن رو حاکم گفته می‌شود که ستمگر را از ستمگری باز می‌دارد و جلوی ظلم وی را می‌گیرد. (ابن منظور، ۱۳۷۵: ۲۷۰) چنان که، حکم در زبان تازی به معنای منع و جلوگیری به منظور اصلاح و تربیت (راغب اصفهانی، ۱۳۹۲ ص ۲۴۸) و جلوگیری از ظلم و ستم است (ابن فارس، ۱۳۸۷: ۹۱). در یک تقسیم بندی کلی می‌توان به برخی از اهداف پیامبر اسلام از تشکیل حکومت اسلامی اشاره کرد که مبتنی بر مبانی و اصول اسلام و قرآن بود.

۱. تشکیل نظام توحیدی

توحید و تشکیل نظام توحیدی در جهان، علت اصلی سیره سیاسی پیامبر اسلام بود و دعوت اولیه آن بزرگوار در دوران دعوت سُرّی و همگانی بر توحید و یگانگی خداوند استوار بود. روزی که سران قریش سیاست تطمیع را در پیش گرفتند و از ابوطالب خواستند تا از پیامبر بخواهد دست از مخالفت با آن‌ها بردارد، رسول خدا آن‌ها را به توحید و پرهیز از بت پرستی فرا خواند. هنگامی که پایه های اسلام در میان بستگان نزدیک پیامبر و سپس قوم عرب مستحکم شد، پیامبر مأمور انذار جهانیان شدند و به خاطر همین مأموریت بود که پیامبر (صلی‌الله علیه و آله) نامه‌هایی به سران بزرگ جهان آن روز در خارج از جزیره عربستان نوشتند (مکارم شیرازی و دیگران، ۱۳۸۴: ۳۸۱) و به این آیه اشاره فرمودند: "بگو ای اهل کتاب، بیایید بر سرسختی که میان ما و شما مشترک است بایستیم که جز خدا را نپرستیم و کسی را با او شریک نکنیم و هیچ کس از ما دیگری را بجای خداوند صاحب اختیار نگیرد. پس اگر [از این پیشنهاد] اعراض کردند بگوئید شاهد باشید که ما سربه فرمان خداییم." (آل عمران/۶۴) نامه‌های رسول خدا(ص) از نظر مخاطب و موضوع، به چند دسته کلی تقسیم می‌شوند که عبارتند از: بعضی نامه‌های حضرت به سلاطین، شاهزادگان، اسقف‌ها، سران قبایل و افراد دیگر نگارش یافته و در آنها، مخاطبان دعوت به توحید و دین اسلام شده‌اند. بعضی دیگر، توصیه‌های رسول الله به افراد مختلف است. تعداد دیگری از نامه‌ها، به منظور تأمین امنیت جانی و مالی افراد نوشته شده‌اند و یا مربوط به استفاده زمین‌هایی اند که پیامبر آن‌ها را به بعضی از انصار و مهاجران داده است.

همانطور که گفته شد دعوت به توحید و اسلام، اولین و مهمترین علت تعامل پیامبر با جهانیان بود. در ذیقعد سال ششم هجری که قرارداد صلح حدیبیه میان مشرکان مکه و آن حضرت منعقد شد، درگیری‌های چند ساله پایان یافت و آرامش نسبی در میان مسلمانان حاکم شد. این معاهده تاریخی به نفع اسلام رقم خورد و یک فتح بزرگ به شمار آمد؛ چنان که وقتی پیامبر به مدینه بازگشت، آیه مبارک "إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا" (فتح/۱) برای آن حضرت نازل شد. بنابراین پیامبر از جانب مشرکان آسوده خاطر گشت و از این فرصت بهره گرفت تا به تبلیغ دین و ترویج رسالت و نشر توحید در سطح جهانی اقدام ورزد و حجت را بر همه تمام کند. (احمدی میانجی، ۱۳۶۳: ۱۸۱)

آن حضرت در محرم سال هفتم هجری در یک روز، شش نامه به پادشاهان روم، ایران، حبشه، مصر، اردن و یمامه نوشت و آنها را به دین اسلام دعوت کرد. متن نامه‌ها، همه به زبان عربی بود، ولی سفیران و حاملان نامه‌ها از کسانی برگزیده شدند که آشنایی کامل به زبان و رسم و رسوم مخاطبان داشته باشند و بتوانند به زبان آن قوم صحبت کنند و اهداف مقدس پیامبر را به آنان برسانند. (سبحانی، ۱۳۷۰)

بدین منظور، رسول خدا (ص) انگشتی از جنس نقره تهیه کرد که در آن نقش «محمد رسول الله» یا «لا اله الا الله، محمد رسول الله» نوشته شده بود. آن حضرت نامه‌ها را به وسیله آن، مهر و موم می‌کرد تا کسی به غیر از مخاطب اصلی از محتوای آن با خبر نشود و یا چیزی به آن افزوده و کم نگردد. محتوای نامه‌ها معنا و هدف واحدی داشتند، اگر چه در لفظ و ظاهر با هم متفاوت بودند. معنا و مفهوم این نامه‌ها را دعوت به توحید و ترویج اسلام تشکیل می‌داد.

۲.۲. اقامه قسط و عدالت

برقراری قسط و عدالت را می‌توان به‌عنوان یکی از علل مهم تعامل و ارتباط پیامبر اعظم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) به شمار آورد؛ چنانکه فلسفه بعثت پیامبران و تشریح ادیان به‌منظور تحقق قسط و عدل به مفهوم وسیع کلمه در نظام حیات انسان بوده است. هنگامی که دامنه دعوت و حکومت پیامبر گسترش پیدا می‌کند و قبائل و کشورهای خارجی به حاکمیت اسلام در می‌آیند، پیامبر (صلی‌الله‌علیه‌وآله) در برخورد با آن‌ها با کمال عدالت رفتار و سعی می‌نماید کوچکترین ظلمی به آن‌ها نشود. در نوشتارها و قراردادهای عهدنامه‌های پیامبر به مسیحیان نجران، اسقف نجران و دیگر اسقف‌های آن دیار چنین می‌خوانیم: سرزمین ایشان پایکوب نخواهد شد و به آنجا لشکرکشی نمی‌شود و هر کس از ایشان حقی مطالبه کند در کمال انصاف بدون اینکه بر آنان ستم شود یا ستم‌کننده باشند، بررسی خواهد شد (احمدی میانجی، ۱۳۶۳: ۱۳۵).

در واقع در سراسر زندگی سیاسی اجتماعی پیامبر اعظم به مقوله عدالت در جامعه است و حکومت بدون عدالت هیچ ارزش و اعتباری ندارد. آن حضرت در یکی از بیاناتشان می‌فرماید: آیا می‌خواهید شما را از حکومت با خبر کنم که حکومت چیست؟ اول آن سرزنش و دوم آن پشیمانی و سوم آن عذاب در روز قیامت است مگر کسی که عدالت را پیشه کند. "ان شتم انبأتکم عن الاماره و ماهی؟ اولها ملامه و ثانیها ندامه و ثالثها عذاب یوم القیامه الامن عدل" (متقی هندی، ۱۴۱۹: ق: ۱۹).

از همین رو، یکی از سفارش‌های مهم آن حضرت به کارگزاران حکومتی‌شان، اجرای عدالت بود. فرمان آن حضرت به عمرو بن حازم که به‌عنوان حاکم یمن منصوب شده بود نمونه‌ای گویا از این حقیقت است. پیامبر گرامی اسلام به وی فرمان می‌دهد که طرف دار حق باشد همان طوری که خدا بدان دستود داده است و در انجام دادن حق با مردم نرم باشد و در ستمگری بر آنان سخت گیرد، زیرا که خدا ظلم را ناپسند دارد و از آن نهی کرده و فرموده است: آگاه باشید که لعنت خدا بر ظالمان باد. «... امره بتقوی الله فی امر کله... و امره ان یأخذ بالحق کما امره الله... ویلین الناس فی الحق ویشتد علیهم فی الظلم فان الله کره الظلم و نهی عنه فقال الا لعنته الله علی الظالمین» (زنجانی، ۱۳۶۵: ش: ۲۷۱-۲۷۲).

از سوی دیگر، پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) مهم‌ترین وسیله نجات حاکمان را اجرای عدالت دانسته است، چنان که می‌فرماید: هر کس که ولایت (و رهبری) کاری از امور مسلمانان را بعد از من بر عهده گرفت، او را روی پل صراط نگه می‌دارند و فرشتگان (الهی) نامه او را می‌کشایند، اگر عادل بود خدا او را نجات می‌دهد و اگر ستمگر بود پل صراط چنان تکانی به او می‌دهد که مفصل‌های بدنش از هم جدا شده به طوری که فاصله بین اعضای بدنش به مقدار صد سال خواهد بود. "ایما وال ولی امر امتی من بعدی اقیم الصراط و نثرت الملائکه صحیفته فان کان عادلاً نجاه الله بعد له وان کان حاتراً انتقض به الصراط انتقاضاً تزیایل بین مفاصله حتی یکون بین عضوین من اعضائه مسیر مائة عام" (متقی هندی، ۱۴۱۹: ق: ۲۰).

عدالت، هدف رسالت پیامبر بود زیرا که عدالت اجتماعی، یکی از آرزوهای جوامع بشری در طول تاریخ بوده و هست و همه کسانی که به گونه‌ای اداره جامعه را به عهده دارند یا می‌خواهند آن را به عهده گیرند نیز آن را در دستور کار خود قرار داده، یا وعده تحقق آن را به مردم می‌دهند. بر این اساس، یکی از شعارهای اساسی حاکمان، گروه‌ها و اشخاصی که به نوعی تلاش

دارند به حاکمیت سیاسی و اجتماعی برسند، برقراری و اجرای عدالت است. خداوند نیز پیامبر(ص) و سایر پیامبران را با این هدف و ابزار لازم برای این کار، به میان مردم فرستاده است(سوره حدید:۲۵)

۳. ابلاغ دین و رساندن آیات الهی

یکی از علل تعامل پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله) ابلاغ پیام دین و رساندن آیات الهی به اقصی نقاط جهان بوده است. همانگونه که در قرآن کریم اشاره شده است: "این قرآن بر من وحی شده تا شما و تمام کسانی را که سخنان من در طول تاریخ بشر و پهنه زمان" و تمام نقاط جهان به گوش آنها میرسد، از مخالفت فرمان خدا بترسانم." ذکر کلمه "و من بلغ" به (تمام کسانی که این سخن به آنها می رسد) رسالت جهانی قرآن و دعوت عمومی و همگانی آن را اعلام می دارد (مکارم شیرازی، ۱۳۸۶: ۲۲۸). براین اساس یکی از علل مهم سیره سیاسی پیامبر اعظم (صلی الله علیه وآله) دعوت تمامی مردمان آن روزگار به اسلام بود. پیامبر (صلی الله علیه وآله) نه تنها مردم مکه، حجاز و شبه جزیره عربستان را به اسلام دعوت نمود بلکه طبق فرمان خداوند دعوت خویش را حتی به خارج از شبه جزیره عربستان از ایران تا روم و مصر و حبشه و دیگر کشورهای وقت رساند.

۴. نفی سلطه و دفاع از مظلوم

استقرار جامعه مطلوب اسلام و روابط انسانی مقبول دین، مستلزم روابط اجتماعی و بین المللی سالم و به دور از ظلم و تعدی است. جامعه ای که به سوی سعادت حرکت می کند ناگزیر است هر نوع روابط ناعادلانه و تبعیض آمیز را نفی و به جای آن روابط سالم و به دور از ظلم و رعایت حقوق همگان را جایگزین کند. (موسوی، ۱۳۸۲: ۴۴) از این رو دین اسلام نه تنها ظلم را منع می کند بلکه پذیرش ظلم و زیر بار ظلم رفتن را نیز محکوم می کند و برای آن مجازاتی سخت قائل می شود. (عمید زنجانی، ۱۳۷۱: ۶۸) رعایت این مسئله در رفتار سیاسی پیامبر (صلی الله علیه وآله) به خوبی مشهود است. از پیامبر گرامی اسلام نقل شده که فرمودند: "الاسلام یعلو و لا یعلی علیه" دین اسلام برتر است و چیزی برتر از آن قرار نمی گیرد. (ابن بابویه، ۱۳۶۱: ۲۴۳) این حدیث نبوی یکی از مستندات عزت اسلام و مسلمین در مقابل سلطه جویی و سلطه خواهی بیگانگان است و به همراه قاعده نفی سبیل در زمینه سیره سیاسی و روابط مسلمانان با کفار بر تمامی قراردادهای و قوانین حاکم است و نقش کلیدی دارد.

۵. ایجاد امنیت و صلح

از آنجا که یکی از مهم ترین اهداف ارسال پیامبران، برقراری قسط و عدالت می باشد، این مسئله در معنای واقعی خود، صلح و امنیت را به همراه خواهد داشت. از این رو نوعی تلازم و رابطه دوسویه میان قرار صلح و برقراری عدالت وجود دارد، چنان که جنگ و تخاصم ناشی از تعدی، برتری جویی و تمامیت خواهی می باشد. در شرایطی که این مسائل تعدیل و تحت کنترل درآید جامعه با صلح و همزیستی مسالمت آمیز قرین خواهد بود. (سجادی، ۱۳۷۹: ۸۱) اصل همزیستی مسالمت آمیز از جمله اصولی است که در سیره سیاسی پیامبر نقش مهم داشت، اما در این زمینه سوال مطرح است که آیا اسلام در روابط خارجی خود اصل را بر جنگ قرار داده و یا صلح؟ قرآن کریم بعد از اشاره به دو گروه مؤمنان بسیار خالص و منافقان مفسد، مؤمنان را به صلح، سلام و تسلیم در برابر فرمان خدا دعوت می کند. آیه کریمه "یا ایها الذین آمنوا ادخلوا فی السلم کافهً و لا تتبعوا خطوات الشیطان إنه لکم عدو مبین". (بقره / ۲۰۸) "ای کسانی که ایمان دارید همگی به طاعت خدا در آید و گام های شیطان را دنبال نکنید که او برای شما دشمنی آشکار است." همه مؤمنان را بدون استثناء از هر زبان و نژاد و منطقه جغرافیایی و قشر اجتماعی به صلح و صفا دعوت می کند و از این آیه استفاده می شود که در پرتو ایمان به خدا، تشکیل حکومت واحد جهانی که صلح در سایه آن همه جا آشکار گردد، امکان پذیر است. (مکارم شیرازی، ۱۳۸۴: ۸۲) از این رو پیامبر گرامی اسلام از طریق وحی خطوط صلح و امنیت عمومی را ترسیم می کردند و خودشان نیز در کشمکش های خارجی خطوط ترسیم شده را عملاً مجسم می ساختند

چنانکه اعمالی که در فتح مکه انجام دادند میتواند روش حکومت اسلامی را در مقابل دشمن مغلوب روشن سازد. (سبحانی، ۱۳۷۰: ۶۰۵). البته پیامبر هر جا که شرایط را مناسب می دیدند به رویکرد صلح روی می آوردند که نمونه ی آشکار آن صلح حدیبیه بود. همچنین آن حضرت برای ایجاد انگیزه در مخالفان برای مذاکره و توافق های اصولی و کشاندن آن ها به مذاکرات صلح آمیز از توافق های جزئی در مورد قدر مشترک ها صرف نظر نمی کردند و با توافق در زمینه مسائل فرعی راه را برای رسیدن به توافق های اصولی تر و بیشتر هموار می کردند. (عمید زنجانی، ۱۳۷۹: ۲۴۹)

شاید ازدواج ایشان با " ام حبیبه "، دختر ابوسفیان و یا نحوه ی برخوردشان با شخص ابوسفیان در جریان فتح مکه را بتوان نمونه هایی از این رفتارها دانست. محمد حسین هیکل به این نکته اشاره می کند که شخص پیامبر حاضر بود در صورت داشتن آزادی برای دعوت به دین خدا، با قریش پیمان ببندد تا در نتیجه شرایط صلح بیشتر حاکم باشد تا جنگ و نزاع با آن ها. (هیکل، ۱۳۸۰ ش: ۳۴۷)

نحوه تعامل و ارتباط پیامبر (ص) با مخالفان تشکیل حکومت اسلامی

تغییر ساختار قدرت در عربستان زمان پیامبر که نتیجه اش تبدیل نظام قبیله ای به نظامی اسلامی بود، با مخالفانی روبه رو شد که منافعی با منافع نظام جدید سازگار نبود، از این رو دشمنی هایی در قالب گروه های مختلف در مقابل پیامبر (صلی الله علیه و آله) صورت گرفت که ایشان متناسب با شرایط محیطی و زمانی و با در نظر گرفتن ویژگی های مخالفانش، سیاست های گوناگونی را در برخورد با آن ها در پیش گرفتند.

در یک تقسیم بندی کلی، می توان مخالفان پیامبر (صلی الله علیه و آله) را به سه دسته تقسیم نمود:

الف) مشرکان و اشراف: مشرکان و اشراف مکه نخستین گروهی بودند که سدی بزرگ و محکم در راه اهداف پیامبر تشکیل دادند، کسانی که با در دست داشتن قدرت در ۱۳ سال دوران پیغمبر در مکه و همچنین ایجاد جنگ های بزرگ در دوران حکومت پیامبر در مدینه مخالفت های جدی خود را نشان دادند.

ب) یهود اهل کتاب: دشمنی شان با پیامبر (صلی الله علیه و آله) و حکومت نو پای اسلامی در مدینه بود. این گروه ابتدا پیمانی را امضا کردند و به حمایت از مسلمانان متعهد شدند؛ اما علی رغم این تعهد دو جانبه، سرناسازگاری با دولت نبوی برداشته و درصدد انحراف مسلمانان و تخطئه دین اسلام و پیامبر برآمدند.

دشمنی اصلی گروه یهود را باید با ورود پیامبر به مدینه در نظر گرفت. هر چند شخص پیامبر در هنگام تشکیل حکومت اسلامی، با بستن پیمان معروف مدینه به حقوق این گروه احترام گذاشت و از در صلح وارد شد، اما رفته رفته یهودیان، وجود نظام جدید در مدینه را در تعارض با منافعی می دیدند و در نتیجه به سیاست مخالفت با جریان اسلامی روی آوردند، چیزی که باعث شد طرف مقابل هم رفتار و روش خود را تغییر دهد.

قرآن در سوره های (آل عمران/ ۶۵ □ ۵۷؛ بقره/ ۱۴۴ □ ۱۴۲) مسلمانان را به کناره گیری از یهودیان و عدم دوستی با آنان سفارش می کند. (ابن هشام، بی تا: ۵۱۳)

منافقان: که دشمنی با اسلام و پیامبر (صلی الله علیه و آله) را از همان ابتدای شکل گیری کلید زدند. قرآن کریم منافقان را افرادی بیمار دل و فریبکار، با ظاهری مسلمان اما باطنی آلوده و شیطان صفت معرفی می نماید. منافقین مدعی ایمان به خدا بودند، در ظاهر به رسالت پیامبر اقرار داشتند، اما ایمان آنان ظاهری بود و نه قلبی. آنان واجبات اسلامی را با سختی و کراهت انجام می دادند، نماز را با سستی و کسالت به پا می داشتند، در برابر مردم ریا کرده و خدا را یاد نمی کردند. آیات متعددی از قرآن (نساء/ ۱۴۲ - توبه/ ۶۵- ۶۴) بیانگر خصوصیت مذکور در مورد آنان می باشد.

بسیاری از آنان اسلام خویش را تغییر داده و به فتنه گری و آشوب در جامعه پرداختند. تعدادی از منافقین در مدینه و تعدادی دیگر در اطراف مدینه بودند. (توبه/ ۱۰)

این گروه توسط قرآن بسیار مورد مذمت قرار گرفتند، ولی باوجود برخی کارشکنی های علنی، پیامبر در مقابل آن‌ها در بعضی مواقع مدارا می‌کرد و البته در چند مورد چون تخریب مسجد ضرار به‌طور جدی با آن‌ها برخورد کردند. منافقین همواره تا آخرین سال‌های زندگی حضرت محمد(صلی الله علیه وآله)، به مخالفت های خود ادامه دادند.

قرآن کریم در آیات بسیاری به توصیف منافقین، رفتارها، اهداف و دشمنی‌های آنان پرداخته است که بیشترین آن‌ها در سه سوره توبه، احزاب و نساء آمده است.

در بسیاری از موارد، پیامبر اکرم (صلی الله علیه وآله) با مردم با مدارا و ملایمت رفتار می‌کرد تا زمینه هدایت افراد را فراهم کند. وقتی افراد با پیامبر (صلی الله علیه وآله) برخوردهای خشن و دور از نزاکت می‌کردند و از جانب ایشان نیز توقع مقابله به مثل داشتند، ولی ناگهان با خلق کریمانه آن حضرت مواجه می‌شدند، انقلابی در ضمیرشان ایجاد می‌شد و به‌حقانیت پیامبر (صلی الله علیه وآله) پی می‌بردند.

همچنین نمونه‌های برخورد تند و غیرقابل انعطاف نیز در سیره عملی پیامبر وجود دارند. اگر بخواهیم ملاکی برای این رفتارهای پیامبر ارائه دهیم، می‌توانیم بگوییم: آنجا که اساس و بنیان دین هدف گرفته شود و اقدامات مخالفان در مقابل اصول تغییرناپذیر دین اسلام و به‌منظور از بین بردن آن باشد، رفتار پیامبر غیرتمندانه و انعطاف‌ناپذیر است و در غیر این موارد، با مدارا؛ چراکه ماهیت و فلسفه دین همان اصول تغییرناپذیر است و با از بین رفتن آن اصول، دینی نخواهد بود و لغزش و بی‌توجهی در این موارد، هرگز جایی نخواهد داشت. تاریخ به‌خوبی شاهد رفتارهای همراه با قاطعیت پیامبر در حفظ اهداف و اصول نهضت اسلامی است؛ اصولی مانند: عدالت، ظلم‌ستیزی، مبارزه با شرک و کفر و ستایش خداوند.

در بررسی قرآن کریم و احادیث و سیره نبوی به دست می‌آید که "مدارا و نرمش" و "رافت و رحمت"، اصل جاری اسلامی و ارزش مسلم قرآنی و از عوامل گسترش اسلام در شبه‌جزیره عربستان و جهان بوده است و در حیات سیاسی و اجتماعی پیامبر (صلی الله علیه وآله) چه در فقدان قدرت و حکومت و چه پس از تشکیل حکومت و کسب اقتدار، در گفتار و رفتار ایشان استمرار داشته‌اند.

مهم‌ترین شیوه‌های ارتباطی رسول اکرم (ص) با حاکمان زمان خود

الف) جدال احسن و موعظه حسنه

پیامبر اسلام (ص) با نزول آیه شریفه ۱۲۵ از سوره نحل به مجادله با کفار و مشرکین به نیکوترین روش امر شده است: "ادْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَ جَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَ هُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ" (نحل / ۱۲۵) ای رسول خلق را به حکمت و برهان و موعظه نیکو به راه خدا دعوت کن و با آن‌ها بهترین طریق مجادله نما. آیه شریفه خطاب به پیغمبر (ص) می‌فرماید که آن حضرت با روش حکمت و موعظه نیکو به بهترین نحو به دعوت مردم به سوی شریعت خود همت بگمارد.

اولین گام برای دعوت استفاده کردن از موعظه حسنه حاکمان با اندرز نیکوست که به منظور تأثیر گذاری بر عواطف از آن بهره‌برداری می‌شود، موعظه زمانی اثر عمیق خود را می‌بخشد که «حسنة» بوده و به صورت زیبایی اجرا گردد. زیرا اگر دعوت با تحقیر طرف مقابل و حس برتری‌جویی و همراه با خشونت و مانند آن باشد نه تنها اثر مثبت ندارد بلکه به عکس آثار و پی‌آمدهای منفی خواهد داشت.

علامه طباطبایی ذیل آیه شریفه می‌نویسد که: "مخاطبین پیامبر (ص) به سه دسته تقسیم می‌شوند: عده‌ای از آن‌ها صاحب مشاعر قوی و درک‌های بالابودند و عده‌ای دیگر، جزء عوام مردم و دارای استعدادهای ضعیف و عده‌ای دیگر کسانی بودند که عناد و لجبازی خصوصیت ذاتی آن‌ها بود. بیان حکمت، خاص دسته اول بود و بیان موعظه برای دسته دوم که استعداد درک حکمت و برهان را نداشتند و اما دسته سوم یعنی صاحبان عناد و لجاج، کسانی بودند که آراء باطله در دل‌هایشان رسوخ کرده بود و مواظ و برهان و حکمت به حال آن‌ها سودی نداشت، لذا برای این‌ها مجادله بهترین روش دعوت بود. (طباطبایی، ۱۳۷۴ ش: ۲۹۸-۲۰۱)

ب) استدلال منطقی و پاسخ به شبهات با استفاده از وحی

از دیدگاه قران کریم تعقل و خردورزی، ضامن رسیدن به سعادت و نجات از دوزخ ابدی است. "وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ" (بقره/ ۱۱۱) مراد از بیان آیات نیز به کار انداختن عقل مردمان است. "..... قَدْ بَيَّنَّا لَكُمْ الْآيَاتِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْقِلُونَ" (آل عمران/ ۱۱۸) ما برایتان آیات را روشن و مبین کردیم. (طریحی، ۱۳۱۴: ۲۱۳)

نظر به همین حساسیت و اهمیت خردورزی و تعقل و اندیشه است که پیامبر اسلام (ص) از آغاز دعوت، رایت علم و قلم را برمی افرازد، استدلال می‌کند و از مخالفان دلیل می‌طلبد. "... قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ" (بقره/ ۱۱۱) با استفاده از این آیه برای دعوت مردم به سوی خدا استفاده از حکمت و منطق صحیح و استدلال‌های حساب شده است، و چون رسالت پیامبر اسلام (ص) با حاکمان از طریق بیداری افکار و اندیشه‌ها و شکوفایی گنجینه‌های عقلانی است بهترین روش برای تحقق این هدف استفاده از منطق و استدلال و برهان است.

از آیات قران کریم در مورد مجادله استفاده می‌کنیم که آن حضرت با دو گروه از مردم مواجه بود که برای دعوت آن‌ها بایستی شیوه بحث و جدل را به کار می‌برد. گروهی از مشرکین قریش و گروه دیگر عده‌ای از صاحبان کتب آسمانی بودند که با ادیان آسمانی و رسولان الهی آشنایی داشتند.

۱- مجادله با مشرکان در نفی شرک و بت پرستی

تعبیر (قُلْ لَّا تُسَلُّونَ عَمَّا أَجْرَمْنَا وَلَا نَسْتَلُ عَمَّا تَعْمَلُونَ؛ سبأ/ ۲۴) بگو: جرم‌های ما را از شما نمی‌پرسند، و کارکرد شما را از ما بازخواست نمی‌کنند) این آیه، نمونه روشنی از حسن ادب در مناظره و جدال آحسن است و به بهترین روش جدال، خصم را به تفکر وا داشته، و از مرکب غرور و لجاج فرود می‌آورد. (طباطبایی، ۱۳۷۴: ۳۷۵) و نیز مجادله با مشرکان در نفی ولایت و سرپرستی غیر خدا و اثبات توحید و معاد، از همین قبیل است. (رعد/ ۱۶؛ فاطر/ ۴۰؛ مؤمنون/ ۸۱-۸۹)

۲- مجادله با اهل کتاب (یهود)

آیات فراوانی ناظر به این بخش از جدال آحسن پیامبر (صلی الله علیه و آله) است: "قُلْ أَتَحَاجُّونَنَا فِي اللَّهِ وَهُوَ رَبُّنَا وَرَبُّكُمْ" (بقره/ ۱۳۹) بگو: آیا با ما در باره خداوند محاجه می‌کنید، در حالی که او پروردگار ما و شماست. "يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أُنزِلَتِ التَّوْرَةُ وَالْإِنْجِيلُ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ * هَآئِنْتُمْ هُوَآءِ حَاجَّجْتُمْ فِيمَا لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ" (آل عمران/ ۶۵-۶۶) ای اهل کتاب، چرا در باره ابراهیم محاجه می‌کنید در حالی تورات و انجیل پس از او فرستاده شده است، آیا نمی‌اندیشید؟ ای اهل کتاب، شما همان‌هایی هستید که در باره آنچه بدان دانشی ندارید، محاجه می‌کنید. چرا در باره چیزهایی که به آن علم ندارید محاجه می‌کنید با آنکه خدا می‌داند و شما نمی‌دانید.

۳- تردیدافکنی در میان مخالفان

از آنجاکه عقیده باطل عاری از اصالت و استحکام است، متزلزل ساختن بنیاد آن آسان‌تر از بنا نهادن بنیاد توحید است. پیامبر گرامی اسلام در مواقع متعدد، این شیوه را تجربه کرده و با القاء شک و تردید، عقاید مخالفان را مورد هجوم قرار داده است که آیات قران به‌خوبی از آن حکایت می‌کند:

".. قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ السَّمَاءِ وَ الْأَرْضِ أَمْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَ الْأَبْصَارَ وَ مَنْ يَخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ وَ يَخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَيِّ وَ مَنْ يُدَبِّرُ الْأَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللَّهُ فَقُلْ أَفَلَا تَتَّقُونَ" (یونس/ ۳۱) مشرکان را بگو: کیست که از آسمان و زمین به شما روزی می‌دهد؟ یا کیست که گوش و چشمها عطا می‌کند؟ و کیست که از مرده زنده و از زنده مرده برمی‌انگیزد؟ و کیست که فرمانش عالم آفرینش را منظم می‌دارد؟ پس خواهند گفت: خدای یکتاست. به آن‌ها بگو: پس چرا خدا ترس نمی‌شوید؟"

در این آیه خداوند با تحریک و تهاجم به مناظره با کفار نمی‌پردازد، بلکه با تلاش برای ایجاد شک در اعمال وجود آن‌ها سعی می‌کند تا فطرت خفته و نهاد نهفته ایشان را بیدار و متوجه حقیقت کند تا خود به بطلان اعتقادشان واقف شوند و به نور ایمان منور گردند... " (فضل الله، ۱۴۱۴: ۶۲)

۴- مدارا و نرمش در برخورد و معاشرت

انسان‌های بزرگ با برخورد و خلق و خوی بزرگوارانه شان از دیگران متمایز می‌شوند، هرچند ثروت و مکتب و قدرت نزد دیگران باشد. بزرگواری شخصیت پیامبر (ص) که خدای تعالی بدان اشاره دارد نیز همین گونه بوده است.

۵- پاسخ آرام به شبهه‌ها و تهمت‌ها

تاریخ اسلام بیانگر آن است که زشت‌ترین نوع برخورد از جانب مشرکان و سران قریش با پیامبر بزرگوار اسلام صورت گرفت و شخصیت بی نظیرش آماج تیرهای تهمت و دشنه‌های دشنام کوردلان واقع گردید؛ اما پاسخ آن حضرت پیوسته همراه با کرامت نفس و برخاسته از مجد و بزرگ منشی ویژه او بود. این خصلتی است که خداوند به سبب آن بر پیامبر (ص) منت گذاشته است: " أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ " (انشراح / ۱) " آیا ما به تو شرح صدر عطا نکردیم؟

نگاهی به گفتگوها و حوادث پیش‌آمده میان پیامبر (ص) و مخالفان به‌ویژه جریان مباحله و گفتگو با یهود و نصاری و با برخی از اشراف قریش، حاکی از این معناست. به‌عنوان مثال ابن هشام در سیره‌اش می‌گوید: " علما و احبار یهود، بسیار از پیامبر (ص) پرسش‌های عیب‌جویانه و معاندانه می‌کردند و شبهاتی به‌منظور خلط حق و باطل مطرح می‌ساختند و پیامبر باراهنمایی قرآن، به‌طور کامل پاسخ به آن‌ها را می‌داد. مؤمنین نیز مسائلی درباره حلال و حرام می‌پرسیدند که پاسخ کافی داده می‌شد. (ابن هشام: ۵۱۲)

۶- رعایت ادب و احترام نسبت به مخاطبان

در سیره هیچ شخصیتی در طول تاریخ به‌اندازه سیره درخشان رسول مکرم اسلام، احترام و ادب برخاسته از عمق جان در قبال انسان‌ها به چشم نمی‌خورد. او در مقام دعوت، حتی در مواجهه با کافران و مشرکان نیز با نهایت احترام و ادب سخن می‌گفت و رفتار می‌کرد. البته این نحوه سلوک ثمره غرق شدن پیامبر در بحر بیکران قرآن است که همواره مبلغان را به رعایت ادب توصیه نموده است. آنجا که می‌فرماید:

" وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا... " (نساء / ۸۶)

" و چون به شما درود گفته شد، شما به صورتی بهتر از آن درود بگویید، یا همان را (در پاسخ) برگردانید.

در بررسی سیره عملی پیامبر و برخورد آن حضرت با افرادی که مرتکب ناهنجاری‌ها در جامعه می‌شدند، باید گفت: با توجه به وظیفه اصلی پیامبران - مبنی بر هدایت جامعه به سوی سعادت و کمال و ابلاغ پیام الهی - اصل اساسی حاکم بر رفتار آن‌ها به‌خصوص پیامبر اسلام (ص)، اصل رحمت، محبت و شفقت بود؛ یعنی هدف اصلی آن حضرت، جذب مردم به سوی خدا و دین اسلام بود. وقتی هدف چنین باشد، رفتار نیز در راستای آن خواهد بود. آنچه بیشتر در رفتار نبوی بروز داشت و جلوه می‌نمود، مدارا با مخالفان بود؛ یعنی تا آنجا که ممکن بود، پیامبر مدارا می‌نمود و از خطاها چشم‌پوشی می‌کرد؛ اما وقتی مخالفان، اساس دعوت پیامبر و اصول تغییرناپذیر دین را هدف قرار می‌دادند و به اقدامات عملی (فتنه‌گری، آشوب و محاربه) دست می‌زدند، دیگر «مدارا و مسامحه» جایی نداشت و پیامبر چاره‌ای جز برخورد بازدارنده نداشت و این نوع برخورد، همواره در راستای حفظ دین و هدایت مردم و برقراری امنیت جامعه صورت می‌گرفت.

آن حضرت در مبارزه با ناهنجاری‌های اخلاقی و معنوی، هیچ‌گاه به وسایل و روش‌های غیر مشروع دست نمی‌زد و برای تبلیغ اسلام از کارهای خلاف و ضد دین استفاده نمی‌کرد؛ زیرا معتقد بود که «هدف، وسیله را توجیه نمی‌کند» و هر چه قدر هدف عالی باشد، وسایل رسیدن به آن هدف نیز باید صحیح و مشروع باشد.

۷- اصل استخدام وسیله مشروع

یکی از شیوه‌های برخورد پیامبر با ناهنجاری‌ها، این بود که همیشه برای رسیدن به یک هدف مشروع و صحیح، از وسیله و ابزار مشروع و صحیح استفاده می‌کرد و حتی لحظه‌ای هم به اطرافیان خود اجازه نمی‌داد که در این راه به وسایل و ابزارهای نامشروع و غیر صحیح متوسل شوند. به‌عنوان نمونه، داستانی را بیان می‌کنیم.

روزی عده‌ای از قبیله ثقیف، خدمت رسول اکرم (ص) آمدند و گفتند: یا رسول‌الله! ما می‌خواهیم مسلمان بشویم ولی سه شرط داریم، این شرط‌ها را بپذیر: ۱. اجازه بده یک سال دیگر ما این بت‌ها را پرستش کنیم. ۲. این نماز خیلی بر ما سخت و ناگوار است (ما را از خواندن نماز، معاف کن) ۳. بت بزرگمان را به ما نگو به دست خودتان بشکنید.

پیامبر فرمود: از این سه پیشنهادی که می‌کنید، پیشنهاد آخرتان که فلان بت را به دست خودتان نشکنید، مانعی ندارد؛ من یک نفر دیگر را می‌فرستم؛ اما شروط دیگر، چنین چیزی محال است!

پیامبر اکرم (ص) چنین فکر نکرد قبیله‌ای که تا چهل سال بت را پرستش کرده و اکنون آمده تا مسلمان بشود، یک سال دیگر نیز بت را پرستش کند و بعد از یک سال مسلمان شود؛ زیرا در این صورت، عمل پیغمبر صحه گذاشتن روی «بت‌پرستی» بود. نه فقط یک سال، بلکه اگر می‌گفتند: یا رسول‌الله! ما با تو قرار می‌بندیم که یک شبانه‌روز بت بپرستیم و نماز نخوانیم و بعد از آن مسلمان بشویم - که این یک شبانه‌روز را پیغمبر طبق قرارداد پذیرفته باشد - محال بود بپذیرد. از هر وسیله‌ای استفاده نمی‌کرد. (مطهری، ۱۳۸۰: ۱۱۸)

پیامبر در مقابل مردم هیچ‌گاه از جهالتشان به نفع دین استفاده نمی‌کرد. اکثر مردم جامعه، استفاده از خواب و غفلت و جهالت و نادانی مردم به نفع دین را مجاز شمرده و این کار را انجام می‌دهند ولی در شیوه برخورد پیامبر با این ناهنجاری اخلاقی، می‌بینیم که ایشان در جهت آگاهی بخشی به اقشار جامعه کوشیده است و هیچ‌گاه از این ابزار نامشروع استفاده نمی‌کرد.

نتیجه‌گیری

شیوه ارتباطی و نوع تبلیغ پیامبر را الگوی ارتباطات انسانی می‌توان بیان کرد، از میان پیامبران و الگوهای متصل به منبع وحی، وجود مقدس پیامبر که به استناد آیات و روایات، کامل‌ترین انسان هاست، برای الگو گرفتن در ارتباطات انسانی باید مورد توجه خاص قرار گیرد چنانکه خداوند هم، آخرین فرستاده و رسول خود را به‌عنوان اسوه حسنه معرفی کرده است. پیامبر (ص) برترین الگوی رفتاری برای بشریت است که قرآن مجید آن حضرت را به‌عنوان «اسوه حسنه» یاد می‌کند و اکنون وظیفه ماست که رفتار پیامبر (ص) را که بهترین الگو است، الگو و سرمشق زندگی خود قرار دهیم.

همچنین شیوه ارتباطی و تعامل پیامبر با مخالفان، براساس وظیفه اصلی پیامبران مبنی بر هدایت جامعه به سوی سعادت و کمال و ابلاغ پیام الهی، اصل اساسی حاکم بر رفتار آن‌ها، بخصوص پیامبر (ص)، اصل رحمت، محبت و شفقت بود؛ یعنی هدف اصلی آن حضرت، جذب مردم به سوی خود و دین مبین اسلام بود. وقتی هدف چنین باشد، تعاملات و رفتار نیز در راستای آن خواهد بود. آنچه بیشتر در رفتار نبوی بروز داشت و جلوه می‌نمود مدارا با مخالفان بود؛ یعنی تا آنجا که ممکن بود، پیامبر مدارا می‌نمود و از خطاها چشم‌پوشی می‌کرد. اما وقتی مخالفان، اساس دعوت پیامبر و اصول تغییرناپذیر دین را هدف قرار می‌دادند و به اقدامات عملی در این راه دست می‌زدند دیگر مدارا و مسامحه جایی نداشت و پیامبر چاره‌ای جز برخورد همراه با خشونت نداشت و این نوع برخورد همواره در راستای حفظ دین و هدایت مردم صورت می‌گرفت.

پیامبر اسلام (ص)، چه در دورانی که از سوی مشرکان مورد آزار و اذیت بود و چه در دوران اقتدار سیاسی، تا حد امکان سعی می‌کرد از جنگ بپرهیزد و با مخالفان از در مدارا و صلح وارد می‌شد. در برخورد پیامبر با یهودیان نیز باید گفت: مهم‌ترین عامل برخورد پیامبر خیانت یهود، پیمان‌شکنی و مبارزه علیه اسلام و شخص پیامبر بود که با توجه به پیمانی که پیامبر از همان ابتدای ورود به مدینه با یهودیان منعقد ساخته بود، در صورت پیمان‌شکنی مجاز به کشتن مردان، به اسارت بردن زنان و فرزندانش و به غنیمت بردن اموال آنان بود که حتی با وجود این پیمان و برخورد با این قبایل پیمان‌شکن یهودی نیز گاه با تخفیف اعمال می‌شد.

ملاحظات اخلاقی

در پژوهش حاضر از اصول اخلاقی پیروی شده است؛ مقاله به صورت مروری بوده و در نگارش مطالب آن بدون جانب‌داری و از منابع متعدد و معتبر علمی بهره‌برداری شده است.

تضاد منافع

نویسندگان اعلام می‌نمایند که تضاد منافی در این پژوهش وجود ندارد.

تقدیر و تشکر

از اساتید دانشگاه آزاد اردبیل به جهت راهنمایی و دستیابی به پایگاه داده‌های اینترنتی و راهنمایی بسیار ارزنده تشکر و قدردانی به عمل می‌آید.

منابع

- قرآن کریم.
- احمد ابن حنبل، مسند (۱۴۱۴ق). تحقیق: عبد المحسن التركي، مؤسسة الرسالة، الطبعة الأولى.
- ابن هشام، السیره النبویه بی تا. مصطفی سقاو... و عبد الحفیظ شلبی، بیروت، دار المعرفه.
- ابن سعد (۱۹۵۷ م). الطبقات الكبرى، دار الاحیاء التراث العربی.
- ابن بابویه، محمد بن علی (۱۳۶۱). من لا یحضره الفقیه، تهران، دارالکتب الاسلامیه.
- احمدی میانجی، علی (۱۳۶۳). مکاتیب الرسول، بیجا
- اباذری، عبدالرحیم (۱۳۸۸ ش). مقاله نامه های پیامبر اعظم (ص)، مجله فرهنگ کوثر، شماره ۷۷.
- زنجانی، موسی (۱۳۶۵ ش). مدینه البلاغه، نشر کعبه.
- سجادی، عبدالقیوم (۱۳۷۹). سیاست خارجی دولت اسلامی از دیدگاه امام علی (ع)، فصلنامه علوم سیاسی، شماره ۱۱
- سبحانی، جعفر (۱۳۷۰). مبانی حکومت اسلامی، ترجمه داوود الهام، قم، موسسه علمی فرهنگی سید الشهداء.
- سبحانی، جعفر (۱۳۷۴). فروغ ابدیت، قم، دفتر تبلیغات اسلامی.
- صادقی، مصطفی (۱۳۸۲). پیامبر و یهود حجاز، قم، بوستان کتاب.
- طباطبائی، سید محمد حسین (۱۳۷۴ ش). تفسیر المیزان، ترجمه موسوی همدانی؛ قم: دفتر انتشارات اسلامی حوزه علمیه قم.
- طریحی، فخرالدین (۱۴۱۴ق). مجمع البحرین، قم، مؤسسه البعثة، چاپ اول.
- عمید زنجانی، عباس علی (۱۳۷۹). حقوق تعهدات بین المللی و دیپلماسی در اسلام، تهران: سمت.
- فضل الله، سید محمد حسین (۱۴۱۴ ه.ق). اسلوب الدعوة فی القرآن، چاپ پنجم، بیروت، دارالملاک.
- گلستانی، صادق (۱۳۸۵ ش). بررسی جایگاه عدالت اجتماعی در سیره پیامبر اعظم (ص)، مجله تاریخ آئینه پژوهش، شماره ۱۱
- مکارم شیرازی، ناصر (۱۳۸۶). تفسیر نمونه، دارالکتب الاسلامیه، چاپ چهل و چهارم.
- موسوی، محمد (۱۳۸۲). دیپلماسی و رفتار سیاسی در اسلام، تهران: باز.
- مطهری، مرتضی (۱۳۸۰ ش). سیری در سیره نبوی، صدرا، چاپ بیست و سوم.
- متقی هندی، علاء الدین (۱۴۱۹ق). کنز العمال، نشر دارالکتب العلمیه، بیروت، لبنان.
- هیكل، محمد حسین (۱۳۸۰). زندگانی محمد (ص)، ترجمه: ابوالقاسم پاینده، تهران، انتشارات سوره.

References

- Abazari, Abdul Rahim. (2009). *Essays of the Great Prophet (PBUH)*, Farhang Kosar Magazine, No. 77.
- Abbasi, Latif; Rostami, Haider Ali. (2014). *The conditions of the rulers from the point of view of the Holy Quran*, master's thesis, field of Islamic studies, Osol-Edin Faculty, Qom center
- Ahmad Ibn Hanbal, Masnad (1993). *Investigation: Abdul Mohsen Al-Turki*, Al-Risala Foundation, first edition.
- Ahmadi Mianji, Ali. (1984). *Makatib al-Rasoul*.
- Amid Zanjani, Abbas Ali. (2000). *The Law of International and Diplomatic Obligations in Islam*, Tehran, Samit Publications.
- Fazolallah, Seyyed Mohammad Hossein. (1993). *The style of calling in the Qur'an*, fifth edition, Beirut, Darol-Malak.
- Golestani, Sadeq. (2005). "Investigation of the place of social justice in the biography of the great prophet (pbuh)", *Journal of History Mirror Research*, No. 11.
- Heikal, Mohammad Hossein. (2001). *Life of Muhammad (pbuh)*, translation: Abul Qashsem Payandeh, Tehran, Surah Publications.
- Ibn Babawayh, Mohammad ibn Ali (1982). *Man Layahzorol Faghih*, Tehran, Dar al-Kutub al-Islamiyyah.
- Ibn Hesham, Bitā .*Al-Sirah al-Nabawiyeh*. Mostafa Saqao and Abd al-Hafiz Shalabi, Beirut, Dar al-Marafa.
- Ibn Hisham, Bitā. *Life of Muhammad (pbuh), the Prophet of Islam*, translated by Seyyed Hashem Rasouli, Tehran, Kitabchi, Bitā.
- Ibn Sa'd. (1957) .*Al-Tabqat al-Kabri*, Dara al-Hiya al-Tarath al-Arabi.
- Makarem Shirazi, Nasser. (2007). *Sample commentary*, Dar al-Katb al-Islamiyya, 44th edition.
- Mostafaei, Mohammad, Ismaili Fard, Maliha al-Sadat, Ahmavand, Khalilullah. (2014). "The rights of the opponents during the reign of the Prophet of Islam (pbuh)", *History of Islamic Culture and Civilization*, 5(14): 110-95.
- Motahari, Morteza. (2001). *Siri in the prophetic series*, Sadra, 23rd edition.
- Mottaqi Hendi, Alaa al-Din. (1998). *Kenzolamal, published by Dar al-Katib al-Ilmiyah*, Beirut, Lebanon
- Mousavi, Mohammad. (2003). *Diplomacy and political behavior in Islam*, Tehran: Baz.
- Sadeghi, Mostafa. (2003) . *The Prophet and the Jews of Hejaz*, Qom, Bostan Kitab.
- Sajadi, Abdul Qayyum. (2000). Foreign Policy of the Islamic State from the Perspective of Imam Ali (AS), *Quarterly of Political Science*, No. 11
- Sobhani, Jafar. (1991). *Fundamentals of Islamic Government*, translated by Dawood Elham, Qom, Seyyed Al-Shahada Scientific and Cultural Institute.
- Sobhani, Jafar. (1995). *Forough Abdit*, Qom, Islamic Propaganda Office.
- Tabatabai, Seyyed Mohammad Hossein. (1975). *Tafseer al-Mizan*, translated by Mousavi Hamedani; Qom: Qom Seminary Islamic Publication Office.
- Taheripour, Zahra, Zareian, Dawood, Jahanian, Sodab. (2021) "Prophet's (PBUH) communication methods in wars", *Quarterly of News Science*, 10(39): 250.
- Tarihi, Fakhroddin. (1993). *Majmah Ol -Bahrain*, Qom, Al-Baath Institute, first edition.
- Writers Group, (2013), *Shi'ite Encyclopaedia (Volume 6)*, Tehran: Hekmat Publications, first edition.
- Zanjani, Musa. (1986). *Madina al-Balagheh*, Kaaba Publishing House, first edition.